

Een nieuwe maatstaf voor dynamiek?

Aan de traagheidsratio als maatstaf voor de dynamiek op goederenmarkten kleven enkele essentiële bezwaren. Een betere maatstaf is vooralsnog echter niet beschikbaar.

De traagheidsratio

In *ESB* van 20 januari 1993 zijn P. van Bergeijk en R. Haffner op zoek naar een indicator voor de dynamiek voor de Nederlandse goederenmarkten¹. Daarmee spelen zij in op de discussie over de gebrekkige marktwerking van met name de binnenlandse goederenmarkten en de mate van kartellisering, zoals die eerder in *ESB* gevoerd is². In die bijdrage wordt de traagheidsratio, die zich toespitst op de invloed van bezettingsgraden op de prijsvorming, gepresenteerd³. Een hoge traagheidsratio geeft aan dat de over- of onderbezetting van de productiecapaciteit weinig invloed heeft op de prijzen. In het theoretische geval dat het niveau van de bezettingsgraad in het geheel geen invloed op de prijzen heeft, is de traagheidsratio honderd procent.

In hun artikel wordt een vergelijkende studie voor een aantal OESO-landen en voor twintig Nederlandse sectoren gepresenteerd. Zowel op basis van deze internationale analyse als op basis van de sectoranalyse komen de auteurs tot de conclusie dat met de hoge waarde van de traagheidsratio een beeld opdoemt van achterblijvende groeidynamiek.

Kanttekeningen

De poging van Van Bergeijk en Haffner om de dynamiek van markten te kwantificeren, is zeer interessant. Niettemin moeten bij de traagheidsratio enkele kritische kanttekeningen worden geplaatst.

Loonvorming

De traagheidsratio zoals die door Van Bergeijk en Haffner wordt gehanteerd, wordt beïnvloed door het verband tussen loonvorming en productiecapaciteit, en is niet alleen een

maatstaf voor de rigiditeit op de goederenmarkt. Deze stelling kan geïllustreerd worden aan de hand van de volgende situatie⁴. In de jaren zeventig en begin tachtig is er een periode geweest met vraaguitval en inflatie. Daardoor ontstond er onderbezetting van de productiecapaciteit. Bij onderbezetting kan de markt op twee manieren worden geruimd: door daling van de productiecapaciteit en daling van de prijs. In Europa waren de reële lonen (door de automatische prijscompensatie) geïndexeerd, terwijl in Amerika in de regel van nominale loonstijgingen sprake was. Ceteris paribus leidde de inflatie in Amerika dus tot reële loondaling. Daardoor is de productiecapaciteit minder afgenomen dan in Europa en heeft de vraaguitval tot een relatief scherpe daling van de bezettingsgraad geleid. Dit kan dus betekenen dat de invloed van de bezettingsgraden op de Amerikaanse prijsaanpassingen onderschat wordt. Dit verklaart ook de hoge waarde van de traagheidsratio voor de VS in figuur 2 van Van Bergeijk en Haffner, terwijl toch in het algemeen wordt aangenomen dat de Amerikaanse markt sneller ruimt dan de Nederlandse of de Franse markt⁵. De conclusie is dat het functioneren van de arbeidsmarkt van grote betekenis kan zijn voor de mate en snelheid van de prijsaanpassingen en de wijze waarop de marktwerking gestalte krijgt.

Kartellisering

Daarnaast is het verband tussen de traagheidsratio en de mate van kartellisering discutabel. Een monopolist zal volgens de standaard economische theorie zijn winst maximaliseren als de prijs gelijk is aan de som van de (marginale) kosten en de 'mark-up'. Deze mark-up is een functie van de vraagelasticiteit. Vraagver-

anderingen betekenen dat de prijs zal veranderen conform het marginaliteitsbeginsel.

Prijsrigiditeit kan echter heel andere oorzaken hebben dan een gebrek aan dynamiek of mededinging. In een verzekeringsmarkt met vele aanbieders en vragers zijn de aanbieders van verzekeringen niet in staat om onderscheid te maken tussen een vrager met een hoog risico of laag risico op uitkering gedurende een bepaalde periode. Daarom zullen aanbieders het hoge tarief in rekening brengen, min of meer ongeacht ontwikkelingen aan de vraagkant van de markt. Dit kan worden opgevat als een vorm van prijsrigiditeit⁶. Versterking van het mededingingsbeleid zal hier geen effect sorteren.

Open sectoren

De bruikbaarheid van de traagheidsratio voor internationaal opererende sectoren moet betwijfeld worden. Door de auteurs wordt reeds geconstateerd dat in deze markten de ontwikkelingen op de wereldmarkt en de dollarkoers een belangrijke rol

1. P.A.G. van Bergeijk en R.C.G. Haffner, Op zoek naar dynamiek, *ESB*, 20 januari 1993, blz. 52-56.

2. Zie hiervoor A.L. Bovenberg, Overvloed en onbehagen; sparen en investeren in Nederland, *ESB*, 6 februari 1991; J.J.M. Kremers, Naar een sterkere binnenlandse groeidynamiek, *ESB*, 11 december 1991; H. Garretsen, L.H. Hoogduin en D.H. Nevenzeel, Nogmaals het nationale spaaroverschot, *ESB*, 25 november 1992; A.L. Bovenberg en J.J.M. Kremers, Naschrift, *ESB*, 25 november 1992.

3. De traagheidsratio wordt berekend aan de hand van een prijsaanpassingsfunctie. Hierbij is de verandering in de goederenprijzen de verklaarde variabele en zijn de verandering van de kosten per eenheid product, de capaciteitsbenutting en de verandering van de capaciteitsbenutting de verklarende variabelen. De traagheidsratio is een quotiënt (in procenten), met in de teller de geschatte coëfficiënt van de verandering van de capaciteit en in de noemer de som van de geschatte coëfficiënten van de verandering en het niveau.

4. A. van Schaik, *Marktruiming en inflatie*, Tilburg University Press, Tilburg, 1991.

5. In de tweede helft van de jaren tachtig kan zich voor de Nederlandse situatie het omgekeerde hebben voorgedaan. Door de reële loonmatiging nam de productiecapaciteit toe en kan de daling van de bezettingsgraad in een situatie van vraaguitval, zoals in 1987, overschat worden.

6. In de literatuur staat dit bekend als het probleem van asymmetrische informatie door adversieve selectie.

spelen⁷. Op de internationale markten kunnen de Nederlandse ondernemers veelal als prijsnemer worden beschouwd. Hierbij kan gedacht worden aan de luchtvaart, de elektronische en de vliegtuigindustrie. Het spreekt voor zich dat in het geval van een prijsnemer er geen relatie is tussen de capaciteit en de prijzen.

Capaciteitsaanpassingen

In bepaalde sectoren zal het aanpassen van de bezettingsgraad gepaard gaan met grote investeringen en complexe aanpassingsprocessen. Dit proces lijkt met name in volle gang in de investeringsgoederenindustrie. We zien geen prijsverlagingen van vliegtuigen, vrachtwagens en dergelijke, maar een (pijnlijke maar wel noodzakelijke) rationalisatie van capaciteit. Ook hier is sprake van dynamiek, maar dit is een andere dynamiek dan dan die waar Van Bergeijk en Haffner naar op zoek zijn. Op basis van de nieuwe groeitheorie kan men zich afvragen in hoeverre deze rationalisatie op termijn niet wenselijker is dan prijsaanpassing⁸.

Invloed van de steekproefperiode

In hoeverre wordt de conclusie, dat de ratio voor 17 van de 20 onderzochte sectoren een zeer hoge waarde aanneemt, beïnvloed door de keuze van de steekproefperiode? Van Schaik laat zien dat voor een prijsaanpassingsfunctie, die een iets andere specificatie heeft dan die van Van Bergeijk en Haffner, de schattingen voor de perioden 1961-1988 en 1974-1988 uiteenlopen⁹. Hij komt tot de conclusie dat de prijsstarheid in de laatste periode is toegenomen. De steekproefperiode van Van Bergeijk en Haffner, 1971-1992, wordt gekenmerkt door grote structuurveranderingen als gevolg van de beide oliecrises en de daarmee samenhangende stijgingen van de energieprijzen. Dit leidde tot grote veranderingen in de produktiecapaciteit van individuele sectoren. Het is logisch dat deze grote schommelingen in de produktiecapaciteit niet in dezelfde mate in de prijzen zijn doorgegeven als in een meer normale periode.

Evaluatie

Mijn conclusie na bestudering van het artikel is dan ook dat de door Van Bergeijk en Haffner geponeerde empirische maatstaf voor de dyna-

miek nog te wensen overlaat. Mijns inziens vereist een dergelijke maatstaf voor dynamiek een helder onderscheid tussen: open sectoren en 'non-traded' sectoren; prijsnemers en producenten met marktmacht; standaardfactoren en andere factoren die de rigiditeit beïnvloeden (de onomkeerbaarheid van capaciteitsbeslissingen, onvolledige informatie, werking van de arbeidsmarkt en dergelijke).

Toekomstig onderzoek zou zich moeten richten op een meer gedesaggregeerde analyse. Hiervoor zou men te rade kunnen gaan bij de arbeidseconomie, waar gedesaggregeerde analyses theoretisch (zoekgedrag, microprikkels enzovoort) en empirisch elkaar aanvullen en vruchtbaar blijken te zijn voor een discussie over rigiditeiten.

Het is opmerkelijk dat van economische zijde tot nu toe geringe belangstelling is opgebracht voor een gebrek aan dynamiek van de goederenmarkten en de daarmee samenhangende maatschappelijke kosten. In tegenstelling tot de VS en het VK wordt de dereguleringsdiscussie in ons land door de juridische invalshoek gedomineerd¹⁰. Ik ben dan ook van oordeel dat het artikel van Van Bergeijk en Haffner een nuttige bijdrage kan leveren om deze discussie in een economische richting om te buigen. Alhoewel de door hen ontwikkelde indicator nog niet volmaakt is, bevestigt hij het beeld van achterblijvende binnenlandse groeidynamiek. Een nadere uitwerking van het begrip dynamiek van de goederenmarkten zou het draagvlak voor noodzakelijke beleidswijzigingen kunnen vergroten.

Raymond Gradus

De auteur is werkzaam als beleidsmedewerker bij de Directie Algemene Financiële en Economische Politiek bij het Ministerie van Financiën. Dit artikel is op persoonlijke titel geschreven. Hij dankt W. Houtman, M. Pauwels, A. van Schaik en S. Smulders voor discussie.

7. Ontwikkelingen op de wereldmarkt zijn overigens ook ten dele terug te vinden in de bezettingsgraad.

8. Zie hiervoor ook R.H.J.M. Gradus en S. Smulders, Kartels: lust of last?, *ESB*, 19 augustus 1992, blz. 788-792.

9. A. van Schaik, op cit., 1991, blz. 19.

10. Zie de bijdrage van H. de Ru in: J. de Haan en C.A. de Kam (red.), *Terugtrekkende overheid, realiteit of retoriek?*, Academic Service, 1991.

Het zal voor sommige lezers wat verwarrend zijn dat zich tussen economen, die het op zoveel punten – en met name over de beleidsconclusies – zo hartgrondig met elkaar eens zijn, toch nog een enigszins pittige discussie kan ontspringen. Daarom is het goed vooraf te benadrukken dat deze economen niet wezenlijk anders denken over het feit dat de traagheidsratio nog te wensen overlaat. Er bestaat geen verschil van mening over het feit dat de traagheidsratio a priori wellicht geen onduidelijke indicator is voor relatief open sectoren (al kan daarover volgens ons slechts door middel van een internationaal vergelijkend onderzoek uitsluitel worden gegeven¹). Ook zijn we het met Gradus eens dat capaciteitsaanpassingen een rol kunnen spelen bij marktruiming (al lijkt ons voor het bepalen van marktdynamiek de korte-termijninvloed van de capaciteitsbezetting relevanter). Ten slotte is de steekproefperiode inderdaad mede bepalend voor de gemeten traagheidsratio: de keuze van de onderzoeksperiode speelt immers iedere analyse parten. In dit geval ondergraft de keuze van de periode, ironisch genoeg, het betoog van Gradus wanneer hij probeert te illustreren dat de traagheidsratio wordt beïnvloed door het loonvormingsproces.

Invloed van de loonvorming

Gradus stelt dat de traagheidsratio wordt beïnvloed door de loonvorming, maar verzuimt dit aan te tonen. Zijn 'bewijs' is slechts een illustratie. Die illustratie is bovendien gebaseerd op de verkeerde periode en kan ons daarom niet overtuigen.

Onze internationale vergelijking van traagheidsratio's in zeven OESO-landen is gebaseerd op de jaren tachtig. Toenemende Amerikaanse non-tarifaire belemmeringen van de buitenlandse concurrentie zijn dus de relevante empirische achtergrond². De door Gradus gesignaleerde relatieve reële loonflexibiliteit van

1. P.A.G. van Bergeijk en R.C.G. Haffner, Op zoek naar dynamiek, *ESB*, 20 januari 1993, blz. 55-56.

de Verenigde Staten in de door stagflatie gekenmerkte jaren zeventig heeft niets met de door ons gemeten hoge ratio te maken³. De hoge traagheidsratio meet hier volgens ons gewoon wat hij moet meten: een gebrek aan dynamiek op de goederenmarkt.

Wel zijn we het met Gradus eens dat het Nederlandse gebrek aan macro-dynamiek vooral een gevolg is van verstoringen op de arbeidsmarkt, zoals we overigens ook al aangaven in ons artikel.

Capaciteit of bezettingsgraad

Als onze schattingsperiode wel de jaren zeventig zou hebben omvat was de argumentatie van Gradus ook niet geheel begrijpelijk geweest⁴. Het gaat bij marktdynamiek immers niet in de eerste plaats om veranderingen van de productiecapaciteit, maar om de vraag hoe snel een verandering van de bezettingsgraad leidt tot prijsaanpassing (en juist dat laatste aspect wordt met de traagheidsratio gemeten). Gradus stelt in zijn argumentatie daarentegen het lange-termijneffect voorop. Dat is zijn goed recht, maar wanneer men iets over de dynamiek op de markten voor goederen en diensten wil zeggen is het korte-termijneffect van de bezettingsgraad van een bepaalde productiecapaciteit volgens ons de relevante grootheid. Gradus mist bovendien de kern van het dynamiekbetoog wanneer hij de vraag opwerpt of rationalisatie in het kader van de moderne groeitheorie niet wenselijker zou zijn dan prijsaanpassing. Het economische gezonde verstand dicteert immers dat de welvaartskosten veel geringer zijn indien rationalisatie van de productiestructuur kan plaatsvinden in een open en flexibele economie dan onder condities van prijsstarheid.

Internationalisatie en kartels

Dan zijn er nog twee punten over: het onderscheid tussen open en gesloten sectoren en de vraag naar kartellisatie. Gradus behandelt deze zaken gescheiden. Wij trekken deze punten vanwege hun beleidsmatige samenhang bij elkaar.

Inderdaad is het mogelijk dat de traagheidsratio niet de meest gewenste indicator voor een gebrek aan dynamiek in de relatief open sectoren

van een economie is. Het is echter de vraag of er uit hoofde van dit gebrek aan volstrekte ondubbelzinnigheid behoefte aan een betere indicator bestaat.

Het wezenlijke kenmerk van de economische voedingsbodem waarop succes op de wereldmarkt kan worden gekweekt, is immers een voldoende mate van concurrentie op de thuismarkt. Daarom vinden wij in deze discussie het onderscheid tussen sectoren die hetzij verhandelbare, hetzij niet-verhandelde, hetzij niet verhandelbare goederen en diensten voortbrengen weinig behulpzaam. Voor Nederland komt daar bij dat onze economie zo open is dat het belang van de van (internationale) concurrentie afgeschermd sector ook in het licht van de Europese eenwording reeds sterk is afgenomen en in de nabije toekomst zeker nog verder zal dalen.

Het onderscheid naar 'binnenlandse' en 'buitenlandse' sectoren vertoebelt de analyse, want kartels zijn slecht voor de economie ongeacht de positie die zij in het continuüm 'gesloten-open' innemen. Kartels mogen niet eenvoudshalve gelijk worden gesteld aan winstmaximerende monopolies; in veel gevallen verstoren ze de allocatie in veel ernstiger mate. Slechts in het uitzonderlijke geval van een zogenoemd 'volkomen generationaliseerd' kartel zullen de deelnemende marktpartijen als één entiteit mogen worden opgevat. In alle andere gevallen gebruiken deelnemers aan kartelovereenkomsten overcapaciteit om hun onderhandelingspositie te handhaven. Daarom leiden kartels in het algemeen tot een te hoge productiecapaciteit (en dus lage bezettingsgraad) met te geringe prijsflexibiliteit en is het ronduit verkeerd ervan uit te gaan dat kartels een maximale winst zouden genereren⁵.

Al met al is ook het door ons geleide verband tussen kartelvorming en traagheidsratio plausibel, al meet onze indicator een meer algemeen gebrek aan marktwerking, dat ook tot andere factoren zoals risicovoorkuren en verschillen in economische politiek en stabiliteit kan worden herleid.

Tot slot

Op ons verlanglijstje voor het ontwikkelen van een bruikbare indicator

voor marktdynamiek stonden de toepasbaarheid op meso- en macro-niveau en de mogelijkheid van internationale vergelijking hoog genoteerd. Het is interessant dat Gradus nu zijn (aanvullende) wensen voor een indicator voor dynamiek op een rijtje heeft gezet. Het is goed dat hij nog eens overzichtelijk enige kritische kanttekingen plaatst bij onze eerste poging om het begrip 'dynamiek' empirisch handen en voeten te geven. En het is mooi dat hij een heldere visie heeft op het karakter en de richting van toekomstig onderzoek. Maar het is toch wat jammer dat hij de discussie niet iets verder helpt, bij voorbeeld door concrete suggesties te doen voor een andere of aangepaste indicator voor het meten van marktwerking.

Robert Haffner
Peter van Bergeijk

De auteurs zijn beiden werkzaam bij het Ministerie van Economische Zaken.

2. J.N. Bhagwati, The pass-through puzzle: the missing prince from Hamlet, in: D.A. Irwin (red.), *Political economy and international economics (collected writings V)*, Cambridge (Mass.), 1991, blz. 116-125.

3. Over de mate van reële loonstarheid kan men bovendien van mening verschillen, zie H. Garretsen en R. Lensink, International policy coordination and European wage rigidity, *De Economist*, 1989, blz. 76-90.

4. Herschatting op basis van een andere OESO-bron met jaarcijfers en bezettingsgraden die op een langere periode betrekking hebben, levert een beduidend geringere traagheidsratio voor de Verenigde Staten op, daarmee het belang van de keuze van steekproefperiode en bronnen nog eens onderstrepend. Zie in dit verband ook P.A.G. van Bergeijk, Verschil van meting in de economie, *ESB*, 14 oktober 1992, blz. 1006-1008.

5. Zie bij voorbeeld F.M. Scherer en D. Ross, *Industrial market structure and economic performance*, Boston, 3e druk, 1990, blz. 241-243 of H.W. de Jong, Het kartelparadijs: de punten van bezwaar, *ESB*, 23 september 1992, blz. 925.